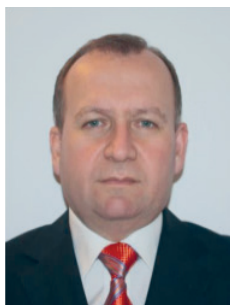


CZU 343.255:341.645(4)

DOI 10.5281/zenodo.7462305



George-Marius ȚICAL,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor



Radion COJOCARU,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor

INTERPRETAREA SEMNELOR OBIECTIVE ALE INFRAȚIUNII DE TORTURĂ [ART. 166¹ ALIN. (3) C.PEN. AL R. MOLDOVA] PRIN PRISMA JURISPRUDENȚEI CHEDO

Încadrarea juridică a infracțiunii de tortură, incriminată la art. 166¹alin. (3) C.pen. al Republicii Moldova, ridică problema identificării semnelor componente descrise în textul de lege, mai ales a semnelor estimative sau definitorii care se stabilesc de la caz la caz în funcție de împrejurările care însoțesc actul infracțional. În acest studiu, autorul abordează problematica interpretării semnelor obiective ale infracțiunii de tortură, prin prisma jurisprudenței Curții Europene, formată pe marginea interpretării art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Studiul este elaborat în cadrul programului de stat: 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană”. Odată cu dezvoltarea dreptului penal european în materia drepturilor omului, asemenea abordări se înscriu cu predilecție în dificila foaie de parcurs a Republicii Moldova de integrare în marea familie europeană.

Cuvinte-cheie: infracțiune, tortură, tratament inuman, tratament degradant, jurisprudență ChEDO, suferință fizică puternică, suferință psihică puternică.

INTERPRETATION OF THE OBJECTIVE SIGNS OF THE CRIME OF TORTURE [ART. 166¹ PARAGRAPH (3) OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA] THROUGH THE LENS OF THE ECHR JURISPRUDENCE

The legal classification of the crime of torture criminalized in art. 166¹ paragraph (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova raises the issue of identifying the component signs described in the text of the law, especially the estimated or defining signs that are established on a case-by-case basis depending on the circumstances accompanying the criminal act. In this study, the author approaches the issue of interpreting the objective signs of the crime of torture, through the lens of the jurisprudence of the European Court formed on the interpretation of art. 3 of the European Convention on Human Rights. The study has been developed within the state program: 20.80009.1606.05 “The Quality of the Judicial Act and the Respect of the Rights of the Person in the Republic of Moldova: Interdisciplinary Research in the Context of the Implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union”. Within the context of the development of European criminal law in the field of human rights, such approaches are

preferred in the difficult roadmap of the Republic of Moldova for integration into the great European family.

Keywords: offence, torture, inhumane treatment, degrading treatment, ECHR jurisprudence, severe physical pain, strong mental suffering.

Introducere. Din momentul în care a devenit stat semnatar al Convenției Europene a Drepturilor Omorului, Republica Moldova s-a angajat să respecte drepturile și libertăților fundamentale ale persoanei. Respectarea hotărârilor Curții Europene reprezintă o primă premisă a garantării drepturilor și libertăților fundamentale consacrate de Convenție. ChEDO, prin intermediul hotărârilor sale, este unica instanță care este în drept să dea interpretări oficiale privind aplicarea Convenției Europene. Forța obligatorie a hotărârilor ChEDO pentru statele semnatare reiese din prevederile art. 46 alin. (1) din Convenția Europeană: „Înaltele părți contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți”. Într-o speță abordată de către ChEDO s-a concluzionat că „...jurisprudența sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naționale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecție dat de prevederile Convenției. Hotărârile pronunțate de către Curte au nu numai rolul de a soluționa cauzele cu care ea este sesizată, ci și pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice și să dezvolte normele Convenției, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea și le-au asumat în calitatea lor de părți contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele CEDO au o forță juridică superioară normelor juridice interne” [1].

Atunci când acestor prevederi li se dă o interpretare contrară, necorespunzătoare cu cea data de Curtea Europeană, se aduce o încălcare gravă a normelor constituționale interne, care recunosc superioritatea prevederilor Convenției Europene. În cazul Republicii Moldova este vorba de art. 4 din Constituție, care proclamă superioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului față de cele naționale. Reglementările prevăzute de Convenția Europeană, precum și hotărârile

pronunțate de către Curtea Europeană au o forță juridică superioară normelor interne ce alcătuiesc sistemele naționale de drept. Hotărârile instanței europene nu au doar *autoritatea de lucru judecat, ci și autoritatea de lucru interpretat, autoritate ce depășește limitele cazurilor concrete soluționate de către Curte.*

Examinarea infracțiunii de tortură, incriminată la art. 166¹ alin. (1) C.pen. al Republicii Moldova, prin prisma jurisprudenței ChEDO a format și anterior pentru autor un obiect predilect de studiu [2; 3, p. 62-72]. Spre deosebire de cercetările anterioare, în prezentul studiu se urmărește identificarea criteriilor în baza cărora semnele obiective ale infracțiunilor descrise la art. 166¹ C.pen. vor putea fi elucidate în procesul de încadrare a infracțiunilor prin prisma jurisprudenței ChEDO. Procesul de încadrare juridică a infracțiunilor se bazează pe studiul exegetic al dreptului penal, studiu care în afară de o bună cunoaștere a normelor penale și a doctrinei penale implică și cunoașterea normelor juridice extrapenale. Mai ales acest lucru este valabil pentru infracțiunile care atentează la personalitatea umană, infracțiuni pentru încadrarea juridică corectă a cărora se face necesară descifrarea de către interpretul oficial al legii penale a „conținuturilor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei”. Or, reieșind din cele menționate *supra*, cunoașterea acestor drepturi și libertăți este indisolubil legată de interpretarea prevederilor Convenției Europene și studierea jurisprudenței ChEDO.

Opinii și discuții.

Contextul internațional și prevenirea penală a torturii, tratamentelor inumane sau degradante.

Republica Moldova ca stat tânăr, apărut în urma destrămării URSS, a aderat la mai multe acte internaționale, obiectul de reglementare al cărora îl constituie prevenirea formelor de maltratare exprimate prin tortură, tratamente

inumane sau degradante. În general, actele internaționale existente în materia prevenirii torturii pot fi clasificate în acte internaționale adoptate de Organizația Națiunilor Unite (ONU) și acte internaționale adoptate de Consiliul Europei (CE).

La prima categorie de acte internaționale pot fi atribuite: Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948; Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966; Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10.12.1984. De exemplu, în acord cu art. 5 al Declarației Universale a Drepturilor Omului (în continuare DUDO), adoptată la 10.12.1948 de Adunarea generală a ONU, „Nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante” [4]. În același curs de idei poate fi menționat art. 7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice adoptat la New York pe 16.12.1966, în conformitate cu care „Nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice” [5].

Într-o altă ordine de idei, potrivit art. 1 din Convenția ONU din 10.12.1984: „Termenul tortură desemnează orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane” [6].

Mai este de menționat că în Convenția ONU din 10.12.1984 sunt statuate un șir de obligații penale cu caracter pozitiv și negativ,

destinate prevenirii a torturii. Astfel, în conformitate cu art. 4 alin. (1) al acestei Convenții „Fiecare stat parte va veghea ca toate actele de tortură să constituie infracțiuni din punctul de vedere al dreptului penal. Se va proceda la fel în privința tentativei de a practica tortura sau orice act săvârșit de oricare persoană și care ar constitui complicitate sau participare la tortură” [6]. De asemenea, în conformitate cu alin. (2) al aceluiași articol: „Fiecare stat parte va sancționa aceste infracțiuni cu pedepse corespunzătoare, ținând seamă de gravitatea lor” [6].

În același timp, prevederile Convenției sus amintite, consacră obligația negativă de abținere de la comiterea faptelor de torturare. Astfel, în conformitate cu art. 2 alin. (2) al Convenției: „Nicio împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, fie că este vorba de starea de război, fie de amenințare cu războiul, de instabilitate politică internă sau de orice altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura” [6], iar potrivit art. 3 alin. (1): „Niciun stat parte nu va expulza, respinge și nici extrăda o persoană către un alt stat, când există motive serioase de a crede că acolo aceasta riscă să fie supusă la tortură” [6].

La cea de-a doua categorie se atribuie actele internaționale regionale, în principal Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 și Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante din 26.11.1987. În CEDO la art. 3 cu denumirea marginală de *Interzicerea torturii* este statuat dreptul persoanei de a nu fi torturat: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” [7].

O primă constatare ce se impune în legătură cu prevederile art. 3 din CEDO este că dispoziția textului de lege are un caracter foarte general. Comparându-l cu alte articole, putem constata că art. 3 este cel mai scurt din Convenție. În pofida caracterului lapidar și general, este vădit caracterul imperativ al normei. Interdicția statuată la art. 3 din CEDO are un caracter absolut, nefiind permisă nicio excepție de la interdicțiile statuate. Plecând de la aceste premise,

Într-un studiu anterior am conchis că dreptul consacrat la art. 3 din CEDO este un drept fundamental intangibil, neputând fi încălcat sub nicio formă. În același timp dreptul de a nu fi supus la formele de maltratare mai este și un drept inalienabil, adică nu poate fi supus înstrăinării sub nicio formă unei alte persoane [2, p. 74].

După cum se menționează pe drept cuvânt în doctrina de specialitate, din caracterul absolut al dreptului rezultă imposibilitatea invocării de către stat a *principiului proporționalității* în apărarea sa [8, p. 129]. În acest sens, în cazul *Selmouni v. France* Curtea Europeană a statuat: „Chiar și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția Europeană interzice în termeni absoluți tortura și tratamentele sau pedepsele inumane ori degradante. Spre deosebire de majoritatea normelor din Convenție, art. 3 nu conține prevederi care să permită excepții, iar conform art. 15 §2 nicio derogare de la prevederile sale nu este permisă, chiar dacă este cazul unui pericol public care amenință viața națiunii” [9].

De asemenea, caracterul absolut autorizează Curtea Europeană să se *pronunțe din oficiu* asupra încălcării art. 3 din Convenție. O asemenea regulă funcționează atunci când victima nu invocă încălcarea art. 3 din CEDO, ca un capăt de *cerere distinct în plângerea sa*, dar faptele *alegate impun acest lucru* [8, p. 129]. Din punctul de vedere al conținutului pe care îl implică, putem observa că dispoziția art. 3 din Convenția Europeană conține două prevederi de bază:

- interdicția absolută și categorică a formelor de maltratare.
- enumerarea formelor de maltratare, care reieșind din natura lor juridică pot fi: tortura; tratamentul inuman; tratamentul degradant; pedeapsa inumană; pedeapsa degradantă.

Acele cinci forme de maltratate descrise în conținutul art. 3 din CEDO sunt corelative, adică rezultă una din alta, dar în același timp, luând în considerație gravitatea lor, sunt și diferite. Una și aceeași metodă de maltratare care intră sub incidența art. 3 din Convenția Europeană, în funcție de împrejurări circum-

stanțiale factice, poate fi calificată din punct de vedere juridic ca „tortură”, „tratament inuman” sau „tratament degradant”. Conținutul real al art. 3 din Convenția europeană trebuie urmărit prin intermediul jurisprudenței Curții europene. Prin urmare, înțelegerea și delimitarea practică a torturii, a tratamentului inuman sau degradant, a pedepsei inumane sau degradante poate fi făcută prioritar prin prisma jurisprudenței ChEDO.

Mai este de menționat că o delimitare graduală dintre diferitele forme de maltratare este făcută și de alte acte juridice de vocație internațională. Astfel, potrivit art. 16 al *Convenției ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10.12.1984 adoptată la New York*: „Fiecare stat parte se angajează să interzică, pe teritoriul aflat sub jurisdicția sa, și alte acte care constituie pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante care nu sunt acte de tortură așa cum aceasta este definită la articolul I, când asemenea acte sunt săvârșite de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al acesteia, îndeosebi obligațiile enunțate la articolele 10, 11, 12, și 13 sunt aplicabile altor forme de pedepse cu cruzime, inumane sau degradante. Dispozițiile prezentei Convenții nu afectează prevederile oricărui alt instrument internațional sau lege națională care interzic pedepsele sau tratamentele cu cruzime, inumane sau degradante, sau care se referă la extrădare sau la expulzare” [6].

În același timp, forța juridică a CEDO și în special a art. 3 din Convenția Europeană este absolut diferită de celelalte Convenții internaționale existente în materia drepturilor omului. Acestea din urmă nu instituie „mecanisme vii” care ar asigura aplicarea și monitorizarea prevederilor sale. Convenția Europeană are un caracter normativ constrângător pentru statele contractante, întrucât aceasta este înzestrată cu un mecanism jurisdicțional eficient de asigurare a angajamentului statelor în sensul respectării dispozițiilor sale. Acest mecanism jurisdicțional este reprezentat de Curtea Euro-

peană a Drepturilor Omului, ca garant unic de respectare a Convenției. Curtea Europeană este unica autoritate care poate interpreta prevederile Convenției. Potrivit art. 19 din Convenția Europeană: „Pentru a asigura respectarea angajamentelor care decurg pentru înaltele părți contractante din prezenta Convenție și din Protocoloalele sale, se înființează o Curte Europeană a Drepturilor Omului, numită în continuare Curtea” [7]. Prin acest mecanism ce-i este propriu, Convenția Europeană, pe de o parte, oferă o eficiență reală protecției drepturilor omului pe cale jurisdicțională, iar pe de altă parte asigură supravegherea respectării drepturilor omului de către statele contractante.

Pornind de la constatările prezentate, putem concluziona că la baza interpretării și delimitării noțiunii de „tortură” de noțiunile corelative de „tratament inuman”, „tratament degradant”, „pedeapsă inumană”, „pedeapsă degradantă” stă jurisprudența ChEDO existentă în materia art. 3 din Convenția europeană. Mai ales concluzia se impune pentru delimitarea infracțiunii de tratament inuman sau tratament degradant [art. 166¹ alin. (1) C.pen.] de infracțiunea de tortură [art. 166¹ alin. (1) C.pen.].

Mai este de menționat că prevederile art. 3 din Convenția europeană evidențiază următoarele obligații pozitive ale statelor părți: adoptarea de măsuri de protecție contra maltratării și abuzurilor; furnizarea condițiilor acceptabile de detenție; asigurarea integrității fizice și morale a persoanei aflate în custodia autorităților; investigarea acuzațiilor de maltratare din partea agenților statului (aspectul procedural al art. 3 CEDO). Dintre obligațiile negative pot fi menționate următoarele: abținerea agenților statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor; de asemenea, nimeni nu poate fi extrădat și expulzat dacă există riscul de fi supus torturii sau tratamentelor inumane în țara de destinație [10, p. 193-197].

Sediul normativ incriminator din legislația penală națională – art. 166¹ C.pen. al R. Moldova. Una dintre cele mai importante obligații pozitive de protejare a persoanelor împotriva actelor de tortură și a celor similare

(tratamente inumane sau degradante, pedepse inumane sau degradante) puse în sarcina statelor-membre prin art. 3 din CEDO, inclusiv pentru R. Moldova, o constituie obligația pozitivă cu caracter penal de incriminare și sancționare descurajatoare a acestor acte.

În legislația națională, infracțiunea de tortură a fost incriminată pentru prima dată în C.pen. din 1961 la art. 101/1 prin Legea de modificare și completare a unor acte legislative nr.263-XIV din 24.12.98 [11], cu următoarea formulare legislativă: „Acțiunile prin care se provoacă, în mod intenționat, unei persoane o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când asemenea durere sau astfel de suferințe sunt provocate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii ori suferințelor, rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele” [12]. Norma incriminatorie era situată la Capitolul II din Partea specială a C. pen. din 1961, ce era intitulat *Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei*.

Inițial, în C.pen. al R. Moldova din 2002 răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură era statuată la art. 309¹ la Capitolul XIV intitulat *Infracțiuni contra justiției*. Dispoziția normei de incriminare prevedea răspunderea penală pentru două fapte infracționale:

1. *tortura propriu-zisă* [art. 309¹ alin. (1) C.pen. al R. Moldova în formularea de până la intrarea în vigoare a Legii nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative]. Potrivit textului de lege, infracțiunea de tortură presupunea: „...provocarea, în mod intenționat, a unei dureri sau su-

ferințe puternice, fizice ori psihice unei persoane, în special cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, dacă o asemenea durere sau suferință este provocată de o persoană cu funcție de răspundere sau de oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial, ori la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii sau a suferinței ce rezultă exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele” [13];

2. *organizarea sau instigarea acțiunilor de tortură* [art. 309¹ alin. (2) C.pen. al R. Moldova în formularea de până la intrarea în vigoare a Legii nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [13].

Legiuitorul făcea o deosebire netă de pericil între faptele consemnate, lucru care deriva din regimul sancționator diferit, instituit pentru persoana care avea calitatea de autor al torturii (închisoare de la 2 până la 5 ani) și cel prevăzut pentru instigatorul sau organizatorul actelor de tortură (închisoare de la 3 până la 8 ani). Ulterior, prin Legea nr. 252 din 08.11.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative norma incriminatoare privitoare la tortură a fost transferată din Capitolul XIV *Infrațiuni contra justiției* în Capitolul III *Infrațiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei*. Acest lucru s-a produs prin abrogarea art. 309¹ și introducerea art. 166¹ cu denumirea marginală de *tortură, tratament inuman sau degradant* [15].

În norma incriminatoare consacrată în art. 166¹ C.pen. al R. Moldova sunt descrise două fapte infracționale cu un regim autonom de sancționare:

– tratament inuman sau degradant [art. 166¹ alin. (1) C.pen.]. Potrivit textului incriminator, constituie infracțiune de tratament inuman sau degradant: „cauzarea intenționată a unei dureri sau a unei suferințe fizice ori psi-

hice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane...” [16];

– tortură [art. 166¹ alin. (3) C.pen.]. Textul de lege definește tortura ca fiind: „...orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane” [16].

Semne referitoare la obiectul juridic special al infracțiunii de tortură. Soluția de poziționare a normei incriminatoare referitoare la infracțiunea de tortură în cadrul Capitolului III al C.pen. al R. Moldova, cu denumirea marginală de *Infrațiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei* a fost puternic inspirată de jurisprudența ChEDO în materia interpretării art. 3 din Convenția europeană. În jurisprudența sa, Curtea europeană în mod constant a interpretat încălcările art. 3 al Convenției ca încălcări ce atentează la integritatea fizică și morală a persoanei și la demnitatea umană. În literatura de specialitate se menționează, pe drept cuvânt, că dispoziția art. 3 din Convenția europeană „... are ca scop apărarea integrității fizice și morale a persoanei, demnitatea ei”; „... dreptul de a nu fi supus la tratamente inumane contrare demnității omului este un atribut inalienabil al persoanei, întemeiat pe valorile centrale ale „patrimoniului comun” al statelor membre ale Consiliului European, evocat în pre-

ambulul Convenției” [8, p. 129].

Luând în considerație locul de incriminare statuat în legislația penală în vigoare, precum și scopul art. 3 din CEDO, putem concluziona că *obiectul juridic special principal al infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant îl formează totalitatea relațiilor sociale a căror existență și desfășurare normală este condiționată de protejarea „demnității umane” ca valoare socială supusă protecției penale.* Prin amendamentul legislativ operat de către Parlament prin Legea nr. 252 din 08.11.2012, pentru modificarea și completarea unor acte legislative, legiuitorul național a scos în evidență faptul că prin tortură se atentează prioritar la relațiile sociale ce țin de personalitatea umană și nu la relațiile sociale privitoare la înfăptuirea actului de justiție. Pe de o parte, personalitatea umană, reieșind din prevederile art. 2 alin. (2) C.pen. se află în vârful ierarhiei valorilor sociale protejate de legea penală, iar pe de altă parte, săvârșirea faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant nu de fiecare dată este legată de înfăptuirea actului de justiție. Astfel, chiar într-o speță abordată de instanțele naționale: „...G. A. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art. 166¹ alin.(2) lit. a), d) Cod penal, la închisoare pe un termen de 5 ani, cu privarea de dreptul de a exercita activități de agent de intervenție pază și ordine pe un termen de 7 ani, cu executare în penitenciar de tip semiînchis. [...] G. A., acționând cu titlu oficial ca angajat al organizației de pază „XXXX” SRL, la 20 iunie 2015, aproximativ la orele 20.30, după ce l-a reținut pe C.S. pentru săvârșirea unei fapte ilegale și l-a predat colaboratorilor de poliție, în or. XXXX, pe str. XXXX, la intrarea în clădirea Inspectoratului de Poliție XXXX, când C.S. se afla la pământ datorită traumei cranio-cerebrale închise, primite recent prin căderea și lovirea cu capul de scări, fiind într-o stare periculoasă pentru sănătatea sa și având nevoie de îngrijiri medicale, nu a recurs la acțiuni de acordare a ajutorului acestuia, dar în scop de intimidare a lui și demonstrarea importanței sale, în lipsa temeiurilor stabilite de art.29 al Legii nr.283- XV din 04.07.2003 „Cu privire la activitatea particulară de detectiv și

de pază”, ce i-ar fi permis aplicarea mijloacelor speciale asupra persoanei, intenționat i-a pulverizat lui C.S. cu gaz lacrimogen în față, ceea ce a dus la iritarea căilor lacrimale, a ochilor și incapacitate temporală de a vedea, acțiuni urmate de suferințe fizice și psihice ale lui C.S.” [17].

Din punct de vedere semantic demnitatea umană este „calitatea de a fi demn, atitudine demnă; autoritate morală” [18]. Este foarte importantă și constatarea că „... demnitatea persoanei nu constituie numai un drept fundamental în sine, ci reprezintă însuși temeiul drepturilor fundamentale” [19]. Acest lucru reiese în mod neechivoc și din Preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948 (în continuare DUDO): „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume...” [4]. La rândul ei însăși CEDO a fost adoptată în baza DUDO, fapt care reiese fără echivoc din Preambulul Convenției europene: „Considerând Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948...” [7].

Suplimentar infracțiunea de tratament inuman sau degradant și infracțiunea de tortură, care implică cauzarea unor suferințe fizice sau psihice, atentează și la alte relații sociale suspuse protecției penale, precum ar fi relațiile sociale privitoare la protejarea integrității fizice și psihice a persoanei. Mai mult decât atât, acest lucru reiese fără echivoc și din unele forme agravante ale infracțiunii de tratament inuman sau degradant prevăzute la art. 166¹ alin. (2) și alin. (4), în ambele cazuri prevăzute de lit. f) – *care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății, și lit. g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia.* În afara de aceasta, ambele infracțiuni sunt susceptibile de a pune în pericol relațiile sociale determinate de probitatea și de corectitudinea de care trebuie să dea dovadă o persoană publică sau o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu

oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane. Nu are relevanță dacă aceste persoane publice sunt funcționari din domeniul justiției sau din alte domenii care implică exercitarea autorității de stat. Prin urmare, obiectul juridic special suplimentar al infracțiunii de tratament inuman sau degradant și al infracțiunii de tortură îl formează relațiile sociale *privitoare la protejarea integrității psihice, fizice, sănătății și vieții* persoanei, precum și relațiile sociale *ce sunt condiționate de probitatea și de corectitudinea de care trebuie să dea dovadă o persoană publică sau o persoană mandatată de persoana publică la exercitarea atribuțiilor sale funcționale*.

Semne referitoare la latura obiectivă a infracțiunii de tortură. În general, infracțiunea de tortură poate fi delimitată de infracțiunea de tratament inuman sau degradant atât prin prisma semnelor laturii obiective, cât și ale celor aferente laturii subiective. În cele ce urmează, reieșind din obiectul de analiză al prezentului studiu, ne vom referi doar la semnele obiective prin prisma cărora pot fi delimitate faptele sus-menționate, urmând ca delimitarea prin prisma semnelor laturii subiective să fie examinată în cadru unui studiu de perspectivă.

Din prevederile textelor normative consacrate la art. 166¹ alin. (1) C.pen. „tratament inuman sau degradant” și art. 166¹ alin. (3) C.pen. „tortură”, rezultă că în ambele cazuri legiuitorul descrie urmările prejudiciabile, fără a specifica acțiunile sau inacțiunile concrete prin care aceste urmări pot fi declanșate. În cazul primei infracțiuni, urmarea prejudiciabilă constă în provocarea de „durere sau suferințe fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant”, iar în cazul celei de a doua infracțiuni – „durere sau suferințe fizice sau psihice puternice”. Este o tehnică legislativă specifică, utilizată la descrierea infracțiunilor de rezultat (componentelor materiale de infracțiune). Folosind această tehnică, legiuitorul dă de înțeles că prezintă grad prejudiciabil orice act de conduită (acțiunea sau inacțiune) prin care se provoacă un anumit rezultat, în cazul nostru o „durere sau suferință fizică sau psihică”. Pentru a determina acțiunile sau inac-

țiunile prin care poate fi comisă infracțiunea de „tratament inuman sau degradant” și infracțiunea de „tortură”, se va evalua în fiecare caz în parte susceptibilitatea sau aptitudinea acestora de a provoca urmările prejudiciabile proprii acestor infracțiuni. Prin incriminarea infracțiunii de tratament inuman sau degradant se pedepsește orice activitate materială prin care se provoacă urmările prejudiciabile sub forma de „durere sau suferințe fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant”, iar prin incriminarea infracțiunii de tortură – „durere sau suferințe fizice sau psihice puternice”.

În lumina celor sus-menționate se poate constata că principalul semn de factură obiectivă cu funcție delimitativă dintre infracțiunea de tratament inuman sau degradant și infracțiunea de tortură îl constituie urmarea prejudiciabilă. Plecând de la aceste premise, putem identifica o misiune deloc ușoară pentru interpretul legii penale, și anume cea de a constata în fiecare caz particular dacă gravitatea durerii fizice sau psihice provocate în rezultatul maltratării caracterizează fie fapta de *tratament inuman sau degradant*, fie fapta de *tortură*. Luând în considerație regimul sancționator diferențiat ce caracterizează aceste două infracțiuni, pentru aplicarea legii penale în strictă consonanță cu principiul legalității incriminării, persoana care efectuează urmărirea penală și instanța de judecată trebuie să constate cu exactitate pragul de gravitate al urmării prejudiciabile ce survine drept efect al săvârșirii acțiunilor de maltratare.

Un instrumentar deosebit de important pentru delimitarea „torturii” de „tratamentele inumane” sau „tratamentele degradante” după semnul gravității urmării prejudiciabile îl constituie interpretările Curții Europene pe marginea încălcărilor art. 3 ale Convenției Europene. În acest sens, nu susținem interpretarea făcută în pct. 4 al Hotărârii Plenului CSJ al R. Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*: „Se atrage atenția judecătorilor că termenii folosiți în textul articolului 3 au un

sens autonom, care ar putea fi diferit de sensul aceluiași termen din legislația Republicii Moldova” [20]. În baza prevederilor statuate la art. 3 din CEDO, noțiunile de „tortură”, „tratament inuman” și „tratament degradant” nu pot avea un alt înțeles în dreptul intern decât cel care rezultă din jurisprudența ChEDO. Mai mult decât atât, potrivit art. 2 alin. (3) teza a II-a C.pen.: „Dacă există neconcordanțe cu actele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului, au prioritate și se aplică direct reglementările internaționale” [13]. De asemenea, o soluție contrară se mai află în dezacord cu prevederile art. 46 alin. (1) din CEDO, în care este consacrată forța obligatorie a hotărârilor ChEDO și 4 din Constituția R. Moldova, din care rezultă superioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului față de cele naționale.

În lumina celor consemnate concluzionăm că criteriile de evaluare a gravității actelor de „tortură”, „tratament inuman” sau „tratament degradant”, utilizate de către Curtea Europeană la interpretarea art. 3 din CEDO, sunt obligatorii pentru organele de urmărire penală și instanțele de judecată națională la încadrarea juridică a faptelor consemnate la art. 166¹ C.pen. Prin urmare, aceste noțiuni nu pot avea o altă semnificație juridico-penală decât cea consemnată de art. 3 din CEDO.

Plecând de la faptul că însuși textul art. 3 din Convenție face o diferențiere netă dintre actele de tortură și cele de tratamente inumane sau degradante; și Curtea Europeană în activitatea sa de jurisdicție face o asemenea diferențiere [21, 22]. ChEDO a concluzionat în mod constant că: „Pentru a stabili dacă o anumită formă de maltratare poate fi calificată drept tortură, trebuie să se ia în considerație distincția prevăzută în articolul 3 dintre acest termen și cel de tratament inuman sau degradant. Așa precum ea a constatat anterior, se pare că intenția a fost ca Convenția să stigmatizeze printr-o astfel de distincție tratamentul inuman deliberat care cauzează suferințe foarte grave și crude” [23].

Într-o cauză soluționată în privința R. Moldova, criteriul principal de care s-a condus

Curtea Europeană la determinarea torturii a fost de natură obiectivă, reprezentat de metoda de maltratare și susceptibilitatea acesteia de a provoca o suferință deosebită victimei. Astfel, Curtea notează, în special, „...intensitatea loviturilor aplicate reclamantului în urma cărora el a suferit leziuni corporale foarte serioase. În urma acestor leziuni, reclamantul s-a aflat aproximativ 70 de zile în spital în diferite perioade între lunile iulie și noiembrie 1998. Un element important care trebuie luat în considerare sunt consecințele pe care maltratarea le-a avut asupra sănătății reclamantului. Curtea, de asemenea, acordă o mare importanță vârstei fragede a reclamantului (avea 17 ani în ziua evenimentelor), fapt care l-a făcut deosebit de vulnerabil în fața agresorilor săi. Totuși elementul decisiv pentru determinarea formei maltratării este practica numită „falaka” (lovirea tălpilor), la care a fost supus reclamantul. Aceasta este o formă de maltratare deosebit de condamnată care presupune intenția de a obține informații, a intimida sau pedepsi. Curtea reamintește că în cauza *Salman v. Turcia*, a constatat că folosirea practicii *falaka* însoțită de lovituri în zona pieptului a constituit tortură. În astfel de circumstanțe, Curtea consideră că violența aplicată față de reclamant a fost de natură deosebit de gravă, capabilă să provoace dureri severe și suferințe crude, care pot fi considerate ca acte de tortură în sensul articolului 3 al Convenției” [24].

Concluzii. Studiul atent al jurisprudenței ChEDO pune în valoare două praguri de severitate/gravitate, în baza cărora pot fi estimate urmările prejudiciabile aferente torturii și cele aferente tratamentelor inumane sau degradante.

Primul prag (*pragul minim* de gravitate) este atins atunci când actul săvârșit asupra victimei nu constituie o simplă brutalitate, insuficientă pentru a aduce o ingerință textului art. 3 din Convenție. Prin intermediul pragului minim de gravitate infracțiunea de „tratament inuman sau degradant” [art. 166¹ alin. (1) C.pen.] poate fi delimitată de alte forme de maltratare care nu cad sub incidența art.3 din Convenția Europeană. Prin urmare, sunt incidente art. 166¹ alin. (3) C.pen. acele forme de maltratare

care depășesc pragul minim de severitate, însă care nu depășesc gradul maxim de severitate.

Cel de-al doilea prag (*pragul maxim de gravitate*) este atins atunci când victimei, în rezultatul aplicării acțiunii sau inacțiunii de maltratare, i se provoacă o suferință fizică sau psihică „puternică” sau „deosebită”. Maltratarea care implică o atingere maximă a pragului de severitate justifică încadrarea faptei în baza art. 166¹ C.pen., la care este statuată răspunderea penală pentru fapta de tortură. Atingerea acestui prag implică cauzarea unei „suferințe fizice sau psihice deosebite” victimei. În acest sens, se va reține că anumite metode de maltratare prin însăși natura lor sunt catalogate de către Curtea

Europeană ca forme de torturare prin atingerea gradului maxim de severitate: aplicarea în cadrul arestării preventive a „spânzurătorii palestinienne” de către un agent al statului [26]; „violul săvârșit asupra unei persoane aflate în detenție” de către un agent al statului [20].

Alte forme de tratament pe care Curtea Europeană le-a determinat drept echivalente cu tortura includ: forme grave de bătaie *falaka*/falanga; lovituri pe tălpile picioarelor [22]; bătăi grave, combinate cu refuzul acordării tratamentului medical [25]; șocuri electrice, tratament cu apă fierbinte și rece, lovituri în cap și amenințări de maltratare a copiilor reclamantului [26] etc.

Referințe bibliografice:

- Hotărârea ChEDO din 18.12.1978, Irlanda v. Regatul Unit. file:///C:/Users/user/Downloads/CASE%20OF%20IRELAND%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20 [accesat la data de 10.12.2022].
- Cojocaru R., Larii Iu., Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materia dreptului penal, Suport de curs, Chișinău, Ed. Cartea Militară, 2019.
- Cojocaru R. (în coautorat). The offense of torture in terms of the standards and precedents of the ECHR. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova. Ed. Academia „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2019.
- Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=r.
- Pactul internațional nr. 31 din 16-12-1966 cu privire la drepturile civile și politice adoptat de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro.
- Convenția nr. 130 din 10-12-1984 împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115576&lang=ro.
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950. În baza de date Moldlex.
- Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, Ediția 2, p. Ed. C.H. Beck, București, 2000, p. 129.
- Hotărârea ChEDO din 28.07.1999, Selmouni v. France; Hotărârea ChEDO din 28 octombrie 2008 Assenov și alții v. Bulgaria.
- Poalelungi Mihai, Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept, Chișinău, 2015, p. 129-133, p. 193-197.
- Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 263-XIV din 24.12.98 În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.62-64/288 din 17.06.1999.
- Codul penal al RSSM din 24.03.1961. În: Veștile R.S.S.M., 1961, nr.10.
- Codul penal al Republicii Moldova. Ediția a

- IV-a, actualizată 2009. Chișinău: Ed. Cartier Juridic, 2009.
14. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 252 din 08.11.2012. În: Monitorul Oficial nr.263-269/855 din 21.12.2012.
 15. Codul penal al R. Moldova din 18.04.2002. Republicat în temeiul articolului III lit. c) al Legii nr. 277-XVI din 18 decembrie 2008, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 41- 44, art.120.
 16. Decizia CSJ a R. Moldova din 24. 02.2022. Dosarul nr. 1ra-2116/2021 1-17027180-01-1ra-11112021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20732.
 17. Dicționar al Limbii Române. <https://dexonline.ro/definitie/demnitate> (accesat la 3.12.2022).
 18. Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene. <https://fra.europa.eu/ro/eu-charter/article/1-demnitatea-umana> [accesat la data de 1.12.2022].
 19. Hotărârea Plenului CSJ a R. Moldova Cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturile Omului și a Libertăților Fundamentale. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=49 (accesat la data de 10.12. 2022).
 20. Hotărârea ChEDO din 26.09.1997 Aydin v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22> (accesat la data de 04.12.2022).
 21. Hotărârea ChEDO din 28.07.1999 Selmouni v. Franța. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemi> (accesat la data de 04.12.2022).
 22. Hotărârea ChEDO din 23.06.2009 Buzilov v. Moldova, § 30. [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUZILOV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUZILOV%20(ro).pdf) (accesat la data de 04.12.2022).
 23. Hotărârea ChEDO din 4 aprilie 2006, Corsacov v. R. Moldova. <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/03/CORSA-COV-RO.pdf> (accesat la data de 7.12.2022).
 24. Hotărârea ChEDO din 27 iunie 2000, Ilhan v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%22itemid%22:%22001-58734%22> (accesat la data de 8.12.2022).
 25. Hotărârea ChEDO din 10.10.2000, Akkoç v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-58905%22> (accesat la data de 8.12.2022).
 26. Hotărârea ChEDO din 18.12.1996, Aksoy v. Turcia. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%22001-58003%22%7D> (accesat la data de 12.12.2022).

DESPRE AUTORI

George-Marius ȚICAL,

*dr., profesor universitar,
Universitatea „Andrei Șaguna”,
Constanța, România
e-mail: ticalgeorge@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-6123-6821*

Radion COJOCARU,

*dr., profesor universitar,
director al Școlii doctorale
„Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: radioncojocaruu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3809-7392*